

Стралджанското езеро¹

Д. Йоакимов

Около 15 - 16 км на запад от Карнобат се намира Стралджанското езеро, наричано по-рано Аладаглийски гьол. Във вътрешността на България няма такива големи езера, затова то е единственото. Поради големия интерес, който това езеро представлява за любознателния наблюдател, ще дадем тук накъсо неговото описание.

Стралджанското езеро лежи между селата Стралджа, Сигмен, Аладаглий² и Докузек³. На север от него се издига едно бърдо (далечно разклонение на Стара планина), високо около 200 метра, а на юг, изток и запад местността е слабо издигната. Езерото се простира надлъж от изток към запад около 14-15 км, а на шир, от север към юг са най-много 9-10 км.

Покрай северния му бряг минава шосето Сливен-Карнобат, което върви през селата Сигмен и Аладаглий, а край южния - железницата за Бургас, която минава през Стралджа. Околовръст езерото има съвсем нисък, полегат и мочурлив бряг. Край северната и източната му страна се намират тук-там извори, които се втичат в него като малки вадички. Езерото се изтича през един отток откъм южната му страна, който се влива в реката Азмак; тя тече на запад и се влива в р.Тунджа на север от Ямбол. Няма никаква река, макар и малка, която да пои езерото, но изглежда, че то е един голям разлив на Марашката река, която тече от север към юг покрай западната му страна. На това място Марашката река образува

голям и много полегат конус (пороен), който изгражда езерото откъм запад. На този конус са разположени селата Стралджа и Сигмен. При маловодие тая река се крие под почвата, а при пълноводие тя се разлива на юг през Стралджа и на изток към езерото. Подпочвената вода в Стралджа и околността ѝ е съвсем плитко.

Любопитен е общия изглед на Стралджанското езеро. Човек пътува с железницата по цялата му дължина, без да подозира даже неговото съществуване. Той не вижда нищо друго освен люляна от вятъра висока буйна ливада, заобиколена околоръст с широка ивица вода, която изглежда като река покрай зелени ливади. Зрителят би помислил, че това зелено петно е един прекрасен чалтик (оризище). И наистина, Стралджанското езеро, което заема около 120 кв. км. пространство, е почти изцяло обрастло с буйна тръст (камъш), висока 4-5 метра. Само една много малка част от него - "лъщинето", около 1 кв.км., находяща се близо до югоизточния му край, е съвършено чиста от тръст. Езерото има навред еднакво хоризонтално дъно с обща дълбочина 4-4 $\frac{1}{2}$ метра; краищата му са постепенно по-плитки. Езерото става още по-интересно, когато се навлезе навътре в него. С една малка рибарска лодка (корито), която се кара със сарък, пътникът навлиза в езерото по една вада, широка около метър и нещо, нарочно изсечена през тръстта, и излазя на твърда почва. По-нататък

всичко е обрасло с гъста и висока тръст. Почвата, съвсем влажна и мочурлива, се тресе и огъва; на пътника се струва, че ходи по някаква изопната черга. Тук-там, на места доста близо, се лъщят различно големи локви чиста вода. По-малките от тях (2-3 и до 10 м в диаметър) току речи не са обрасли с тръст и се наричат "гърли"; по-големите (с диаметър по стотина метра) са или съвсем лишени от тръст, или пък съвършено залесени с нея. Гърлите са много опасни дупки за пасящия ноколо добитък. Ако в тях падне случайно някой вол или бивол, сам много мъчно може да излезе; а престои ли повече от един ден, той се удавя.

Ако разгледа внимателно това устройство на Стралджанското езеро, човек се убеждава в един много интересен факт: цялото езеро е покрито с плаващ остров, образуван от гъсто преплитане на тръстените коренища (дебели до 5 и повече см.), от които се образува пласт дебел 1 $\frac{1}{2}$ - 2 метра. Тоя пласт, проникнат от изгнилите вече листа, стебла и коренища на тръстта, образува полуизгнил чернозем, на който освен тръстта и малко папур, растат тук там няколко други билки (дебелата сянка ги заглушава). Тая жива покривка на езерото е продрана и по тоя начин образува гърлите и отделните блата, а дето пък тя е хлътнала и потънала до дъното, образуват се големи пространства тръстеняци, залени с вода. При пълноводие, в кишовно време, този плаващ остров не се залива от водата, а се издига нагоре; при засуха пък той се снишава, а при съвършено изсушаване (при много голяма суша), което става много рядко, островът ляга съвсем на

дъното. Когато придойде водата, островът наново се издига. В хоризонтална посока тая огромна черга на езерото не може да се движи, тъй като тя обхваща цялото езеро, па освен това, по краищата на езерото (на плиткото) и при хлътнатините тя е закрепена о дъното.

Всичко това се забелязва много лесно. Достатъчно е човек да се взре в просечените на някои места канали за минаване на лодките, които канали свързват отделните блата, за да види както просечения пласт, тъй и куфината под него. Един по-як стрък тръст, отрязан на порез (наклонно) и набиван с ръце в почвата, навлазя постепенно в нея доста стегнато, после изведнъж хлътва надолу съвсем свободно и най-сетне окончателно спира, като опре в самото дъно. С тоя първобитен сондаж може да се измери доста точно както дебелината на пласта, тъй и самата дълбочина на водата под него.

Но как и защо тоя остров плува над водата? Много просто. Коренищата и стъблата (живите, разбира се) които образуват скелета на плаващия остров, като всяка растителна материя по-лека от водата, плува над нея. Освен това, и едните и другите са извънредно богати с цевни тръбици, пълни отчасти със сок, а повечето с въздух - обстоятелство, което още повече намалява относителното им тегло.

По-голямата част от езерото е съвсем непроходима. Само източната му част, откъм селата Аладаглий и Докузек, около лъщинето, е по-обитаема. Там, през нарочно просечени пътеки (вади), вкарват добитък, който пасе тръстта по острова. Тръстта е изпасена и околоръст езерото по плитката му

част, особено по южния край, на една ширина 50-100 метра. Тая е именно причината задето само по края на езерото се вижда вода. *Зиме, когато водата на езерото се покрие с дебел як лед, населението от околните села навлиза с кола навътре из него и изсича тръстта, която употребява за огради, покриви, основа на мазани стени, а също и за горибо.*

Обширният басейн на Стралджанското езеро е кърмилище на множество представители от животното царство. Гъстият пущинак на тръстта крие в себе си видри, диви котки, лисици и вълци, от които едни се въдят и отхранват тук, а други прибягват на безопасност и на богата трапеза от хубава риба и птици.

Бистрата вода от езерото (лете размътена малко от гъстата маса нисши растения и животни) храни първокачествена пресноводна риба. Тук се въди змиорка, щука, каленик, четар, червеноперка, а най-много шаран. Понякога, много нарядко, приидва и алай⁴. Често пъти рибарите ловят шарани тежки до 10 и повече килограма.

Риболовството е най-оживено по източната част на езерото; другаде то се практикува само по краищата. Риболовството тук се практикува с първобитни средства. Благодарение само на щедрата природа, оттук се изкарва достатъчно изобилна риба, особено за в Сливен. От близките на езерото общини само Аладаглийската владее част от езерото; то е държавен имот, експлоатацията на който се отдава на предприемач. Предприемачът продава на частни лица участъци за ловене на риба, а за сечене на тръст и папур взема известна такса на кола.

Уредите, с които тукашните рибари ловят риба, са няколко вида. Лятно време се употребява предимно "чий", което не е нищо друго освен един първобитен капан, направен от тръст, свързана с папур във вид на дълга лесá. Чият се набива де да е във водата, като плет, в права или крива посока. На места плетът се прекъсва като тесен процеп, закривен към една страна, зад който се прави един завой пак от такава лесá.

При скитането си из тръстта, като срещне лесáта, рибата се провира през процепите, за да мине от другата страна на преградата, и попада в завоя, в който обикаля извътре, но назад не може да намери изход (процеп). От едната страна на чия (противната на завоите) тръстта се изсича като тясна пътека, из която се провира рибарят с тясната си лодка и изгриба уловената риба с помощта на една мрежеста "кепча". За лятната ловитба се употребява и "винтер", който е двойни слепи кошове, направени от мрежа. Зимно време, когато рибата се прибере из тръстеняците в лъщинето, рибарите употребяват известната крайморска мрежа "гриб", пренесена преди няколко години от гърци, черноморски рибари. С помощта на тая мрежа рибарите изтеглят из лъщинето по 200-300 килограма изведнъж. Тук се слабо употребява и въдицата. За единично ловене на едрата риба употребяват и "сапкън", който е една тризъбна вилушка, набита на дълъг дървен прът. С помощта на сапкъна, упражненият рибар сполучливо набада рибата и я издига навън.

Стралджанското езеро може да се нарече обетована земя на пернатото царство у нас. Тук намират прибежище

всички представители на блатските птици, които се срещат в нашата географическа ширина. Пролетните и есенните пасажи на прелетните птици тука са доста продължителни и в голямо изобилие. Всички околни пространства, с километри надалеч, гъмжат тогава от тези пришьлци, които често пъти унищожават семена на посевите. И самата местна птича фауна на езерото е така също богата. Още отдалеч човек дочува веселото чуруликане на водния славей. Някакъв особен звук - смес от шума на люляната от вятъра тръст, крякането на всевъзможни диви птици, водни кокошки, рибари - достига до слуха. Над тъмнозеления фон на езерото постоянно кръстосват бързолетните късокрили патици. Сегис-тогис блатният сокол се спуска бързо надолу, потъва в тръстта и пак бързо се издига нагоре. Множество щъркели и рибари предпазливо крачат по брега и цапат из водата край него, като гмуркат от време на време дългия си клюн и гълтат по нещо си. Високо над езерото, в синевни плавно се вият грамадните "баби" (пеликани) и образуват някакъв бял подвижен венец, фантастично увиснал във въздуха.

Картината във вътрешността на езерото е още по-пъстра, особено ако човек надникне из някой просек на острова в лъчинето или пък застане на лодка в него.

Имахме щастието да изпитаме пленителността на тая картина през месец юний. Нетърпимата дневна жега обливаше в изобилен пот; влажната задушлива атмосфера бе пълна с миризливи изпарения; водата бе затоплена до 30 Ц; околоръст се издигаше тъмна висока зеленина, ясно отразена в гладката вода - чудна

прилика на някакви си тропически мочурливи местности описани в бележките на някой пътник.

Картината се допълня още повече. Около нас постоянно поникват из водата и пак се скриват разни видове корморани и диви патици. Няколко метра над нея се плъзгат на дългите си крила морски лястовици, дошли кой знай от коя страна на черноморските брегове и постоянно крещят. По-надалеч, на едно почетно отстояние от нас, почти на другия край на водата, цяло стадо бели овце, гиздаво плуват стотина и повече пеликани, на които огромните човки, насочени в една посока, наподобяват щикове на цяла рота войници.

Тая паплач езерни обитатели не се успокоява нощно време. Още от привечер се запротакват цели орляци от по стотини и хиляди чавки и гарги, събрани из околностите и идейки тук да ношуват; накацали по тръстта над водата и чудесно запазени от диви кокошки, тяхното крякане не мирясва цяла нощ. Множество квачки патици, корморани и водни кокошки, не млъкват ни ден ни нощ; със своето гракане те постоянно примамват дребното си семейство, пръснато из водата между тръстта. Сегис-тогис изкрясква наблизко отчаян писък на някое подплашено птиче. От време на време в дрезгавината на небето, като тайнствена сянка мълчеливо прехвърква лопатковката⁵; а далеч някъде се чува зловецият глас на водния бик.

Като венец на птичия свят в Стралджанското езеро е пеликанът (баба, несит, сака-кушу). Тая птица е най-големият от нашите хвъркачи, па и между европейските; с изключение на крайдунавските и черноморските

разливи, само тук тя се среща постоянно.

Наистина, пеликанът прелита и в други езера, но там той ходи на лов за риба. В Стралджанското езеро пеликанът има свое поселище. На запад от лъщинето се намира едно голямо чисто от тръст блато, наречено "Саръ-алан", което е именно самото селище на пеликаните. По брега на това блато или, по-добре в тръстта, която образува неговия бряг, има множество могилки от различна форма, струпани от сух тръст и високи от полвин даже до един метър. Тези могилки са пеликановите гнезда, които са колониялни, а не поединични. По могилките отгоре се намират доста наблизко плитки трапчинки, в които женските пеликани снасят по 1-2 големи бели яйца. Пеликаните мътят задружно, в близко съседство. Малките пеликанчета се отхранват задружно. Те растат бавно и през цялото лято родителите им ги хранят в гнездата. Пеликанът е отличен плавач, с красива стойка над водата. Той се храни изключително с риба. Под долната му човка има голяма кожеста торба, която побира до 5 килограма риба. Същевременно тая грамадна птица е и добър хвъркач; нейният полет е свободен, но сигурен и продължителен; тя се вие плавно, както орелът, и се издига много високо. Когато лети, пеликанът извива дългата си шия над гърба си, а огромната си човка напред. Пеликаните винаги летят задружно; задружно ловят и рибата. При дълго пътуване (летех) те се нареждат в ъгъл, както това правят жеравите.

До преди няколко години в Стралджанското езеро са мътили стотини пеликанови двойки, които образували цяло пеликаново царство, но след като влезе в сила законът за

лова, който дава известно възнаграждение за убити вредни животни, това царство се е разнебитило. Пеликанът, причислен към вредните животни, тоже е бил обречен на преследване и неговата глава оценена на 1 лев. Нашите селяни, лакоми към всичко, което може да им стане плячка, се нахвърляли стръбно върху беззащитните животни. Макар че според твърдението на самите селяни, пеликанът не бил вреден за рибата в Стралджанското езеро, понеже 4-метровата му дълбочина не била пригодна за ловене на риба, все пак лакомият лов победил. Много от възрастните пеликани били застреляни от ловците, а малките избити с тояги. "Не умира лесно, бей!" - казва жестокият джелатин на тези мирни животни - "биеш със сапкъна по гърба, биеш, то реве като магаре"; обърне се и легне на гръб; и биеш пак по корема, то бухка като чувал; пак не мре.". Някои от тези ловци, пеликанови изстребители, взели по 15 напалеона възнаграждение за техните глави! След тая беда за пеликаните, тяхното селище е много обедняло. От време на време те пак прилетяват със стотини и се разхождат из лъщинето на Саръ-алан, но в селището им мътят само по няколко двойки.

Стралджанското езеро е интересно и като център, в който би могло да се развие една по-добра култура чрез разработка и подем на неговите природни богатства или като се развият нови култури. То е едно заляно с вода ниско равнище, на което дъното е богат хумус, образуван от изгнила растителност. При едно случайно премахване на водата му, би се образували неизказано тлъсти пастбища и отлична орна земя. Такава

идея вече са имали някои предприемчиви хора и за тая цел са правили достатъчно изучвания на неговото възможно изсушаване, за което те даже се произнасят утвърдително. Обаче местни хора говорят обратното. Те казват, че наклон за изтичане на водата от езерото почти не съществува; наклонът по течението на изтока му чак до Тунджа (дължина до 25 км.) едва ще има до 2 метра, когато дълбочината на езерото е 4 метра. При това, казват те, много пъти мътната вода на Тунджа дохожда нанаязад чак до езерото. При

тия условия предполагаемото изсушаване е немислимо. От друга страна пък, както и твърдят това вещи хора, ако тоя естествен рибник се подпомогне искусствено и се приемат рационални мероприятия за доброто ступанство над рибата и за нейното обезпечение, развъждане и отхранване, то доходът за държавата и за частни лица би се увеличил много повече, отколкото е сега. Това мнение изглежда по-приложимо. То е най-благоразумно за осъществяване.

* Най-много пеликани в България се срещат в Сребренското блато, Силистренско

¹ – Запазен е оригиналният правопис и изказ. Заменени са само буквите Голям Юс или Голяма Носовка (Ѹ), Ят или Двойно е (Ѣ) и е премахната буквата „ъ” в края на думите

² – днешно с. Гергевец, община Сливен

³ – днешно с. Деветинци, община Карнобат

⁴ – скобар

⁵ – лопатарка